

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
(протокол № 10 від 27 травня 2011 р.)*

Редакційна колегія

Андріянова Н.М., юристконсульт ІХП СНУ ім. В. Даля (Україна)
Журба М.А., кандидат філософських наук ІХП СНУ ім. В. Даля (Україна), (керівник)
Захарків М.Р., кандидат історичних наук, доцент СНУ ім. В. Даля (Україна)
Ільченко В.І., кандидат педагогічних наук, доцент СНУ ім. В. Даля (Україна)
Ісаєв В.Д., кандидат філософських наук, професор СНУ ім. В. Даля (Україна)
Йованович Предраг, професор Університета м. Ніш (Сербія)
Касьянова В.О., кандидат економічних наук, доцент ІХП СНУ ім. В. Даля (Україна)
Коренюгіна Т.Ю., кандидат психологічних наук, доцент ІКРДІПУ ННП (Росія)
Кузьміченко І.О., старший викладач ІХП СНУ ім. В. Даля (Україна)
Лугуценко Т.В., кандидат філософських наук, доцент СНУ ім. В. Даля (Україна)
Павлов С.В., кандидат географічних наук, доцент ІХП СНУ ім. В. Даля (Україна)
Проценко В.О., кандидат історичних наук, доцент ІХП СНУ ім. В. Даля (Україна)
Поліщук О.П., доктор філософських наук, професор ЖДУ ім. І. Франка (Україна)
Устименко-Косоріч О.А., кандидат мистецтвознавства ІХП СНУ ім. В. Даля (Україна)
Ухов О.С., кандидат філософських наук, доцент ІХП СНУ ім. В. Даля (Україна)

Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти: зб. наукових праць / за заг. ред. к.філос.н. Журби М.А. – Частина І. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – 384 с.

Збірник містить матеріали учасників II Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти». У збірці здійснюється багатоспектний аналіз трансформації сучасної культури, духовності в інформаційному просторі з урахуванням специфіки й соціальної динаміки філософії, етики, естетики, мистецтва, психології, педагогіки, соціології, економіки, політики і права.

Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів та студентів.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір і точність наведених фактів, цитат та інших відомостей.

Слюсар В.М.,
*к.філос.н., доцент кафедри філософії Житомирського державного
університету імені Івана Франка*

Україна, м. Житомир

Релігійний світогляд як структурний елемент генотипу цивілізації

Однією з основних умов існування й функціонування будь-якої соціальної системи, як і будь-якої системи живої природи, є збереження спадкоємного ядра, яке у соціальній філософії часто позначається поняттям "генотип". Власне, це поняття відноситься до сфери природничих наук, воно введене в науковий обіг датським біологом Вільгельмом Йогансеном і позначає генетичну, спадкоємну конституцію організму, сукупність спадкоємних задатків певної клітини чи організму в цілому. Утім, останнім часом "генотип" вживається у філософських науках для позначення

спадкоємного ядра соціальних систем, до яких відносяться як людина, сім'я, так і цивілізація взагалі. Проблема визначення генотипу цивілізації у філософських дослідженнях на даний момент розкрита недостатньо.

Для аналізу ролі та змісту релігійного світогляду як структурного елементу генотипу цивілізації визначимо його місце у структурі цивілізаційного генотипу. Б.М. Кузик та Ю.В. Яковець визначили такі структурні складові: природно-екологічне середовище, демографічна, технологічна, економічна, соціальна структура, державно-політична, історична та соціокультурна [1: 71-83]. Власне, в останній складовій визначаються такі компоненти як рівень і характер наукового пізнання, різноманітність культур, система освіти, система етичних цінностей та релігійний світогляд.

С. Хантінгтон визначив релігію поряд із мовою центральними елементами культури чи цивілізації. Існує два підходи до визначення ролі релігії при формуванні генотипу цивілізації. Перший визначає провідну роль релігії, поширення якої сприяє розвитку культури, котра зростає до цивілізаційного рівня. Другий, навпаки, вказує на особливий, передцивілізаційний розвиток культури, коли виникає потреба у релігії, яка б могла виконувати інтегральну функцію, а відтак, кожна культура сама "підбирає" під власні потреби релігію, визначає інтенсивність її розвитку та поширення.

Визначаючи релігійний генотип сучасних цивілізацій, А. Тойнбі звернув увагу на те, що кожна з них має певну універсальну церкву. Зокрема, християнська через християнську церкву пов'язана з елліністичною цивілізацією, далекосхідна (в т.ч., Корея та Японія) через махаяну – з давньокитайською, інуїтська через індуїзм з індською, іранська та арабська через іслам – з давньосирійською. Але усі вони продукували власну культуру, в якій простежується значне ігнорування місцевого колориту з метою релігійної універсалізації. Аналіз західної цивілізації дозволяє дійти висновку, що вона сформована на основі успадкованих надбань античної цивілізації, у тому числі й християнства. Порівняно із західною, в ісламській та православної цивілізаціях, які також успадкували деякі елементи античної цивілізації, серед них, знову ж таки, значне місце посідає християнство, ці цінності не стали ключовими, а були переосмислені, що дозволило їм створити власні унікальні культурні системи.

Нині актуалізуються питання про формування нової цивілізації, яка містить основні надбання людства, і має назви "універсальна", "інтегральна", "світова" тощо. Важливою проблемою є переосмислення ролі релігії та релігійного світогляду як генотипу цивілізації. Створення такої цивілізації передбачатиме і створення єдиної універсальної для всіх народів релігії. Цей процес є неоднозначним. З одного боку, за останні

спадкоємного ядра соціальних систем, до яких відносяться як людина, сім'я, так і цивілізація взагалі. Проблема визначення генотипу цивілізації у філософських дослідженнях на даний момент розкрита недостатньо.

Для аналізу ролі та змісту релігійного світогляду як структурного елементу генотипу цивілізації визначимо його місце у структурі цивілізаційного генотипу. Б.М. Кузик та Ю.В. Яковець визначили такі структурні складові: природно-екологічне середовище, демографічна, технологічна, економічна, соціальна структура, державно-політична, історична та соціокультурна [1: 71-83]. Власне, в останній складовій визначаються такі компоненти як рівень і характер наукового пізнання, різноманітність культур, система освіти, система етичних цінностей та релігійний світогляд.

С. Хантінгтон визначив релігію поряд із мовою центральними елементами культури чи цивілізації. Існує два підходи до визначення ролі релігії при формуванні генотипу цивілізації. Перший визначає провідну роль релігії, поширення якої сприяє розвитку культури, котра зростає до цивілізаційного рівня. Другий, навпаки, вказує на особливий, передцивілізаційний розвиток культури, коли виникає потреба у релігії, яка б могла виконувати інтегральну функцію, а відтак, кожна культура сама "підбирає" під власні потреби релігію, визначає інтенсивність її розвитку та поширення.

Визначаючи релігійний генотип сучасних цивілізацій, А. Тойнбі звернув увагу на те, що кожна з них має певну універсальну церкву. Зокрема, християнська через християнську церкву пов'язана з елліністичною цивілізацією, далекосхідна (в т.ч., Корея та Японія) через махаяну – з давньокитайською, індуїстська через індуїзм з індською, іранська та арабська через іслам – з давньосирійською. Але усі вони продукували власну культуру, в якій простежується значне ігнорування місцевого колориту з метою релігійної універсалізації. Аналіз західної цивілізації дозволяє дійти висновку, що вона сформована на основі успадкованих надбань античної цивілізації, у тому числі й християнства. Порівняно із західною, в ісламській та православній цивілізаціях, які також успадкували деякі елементи античної цивілізації, серед них, знову ж таки, значне місце посідає християнство, ці цінності не стали ключовими, а були переосмислені, що дозволило їм створити власні унікальні культурні системи.

Нині актуалізуються питання про формування нової цивілізації, яка містить основні надбання людства, і має назви "універсальна", "інтегральна", "світова" тощо. Важливою проблемою є переосмислення ролі релігії та релігійного світогляду як генотипу цивілізації. Створення такої цивілізації передбачатиме і створення єдиної універсальної для всіх народів релігії. Цей процес є неоднозначним. З одного боку, за останнє

століття виникає надзвичайно багато нових сект і навіть нових релігій, все більше конфесій прагнуть до визнання їх окремішності та своєрідності. З іншого ж боку, глобалізаційні процеси та спричинена ними модернізація суспільства є джерелом внутрішніх трансформаційних процесів у релігії. Перед нею нині постають нові завдання: адекватно реагувати на усі соціальні зміни та зрушення, по-новому тлумачити їх, використовувати новітні технології, залишаючи "вічні" духовні орієнтири, які містяться в основі релігії. У цьому відношенні варто відзначити зростання кількості віруючих християн та мусульман, що свідчить про їх здатність вирішувати поставлені викликами глобалізації завдання. Прикладом може слугувати інтенсивна модернізація мечетей, у яких майже на усіх мінаретах за короткий період було встановлено динаміки, що значно спростило муеззінам процедуру заклику до саяту.

Найбільш динамічного характеру розвитку на основі впливу релігійної складової у сучасному світі набула, на нашу думку, ісламська цивілізація. Це стало можливим не лише за рахунок навернення до ісламу представників інших релігій (прозелітів), а передусім на основі власного відтворення. Інший аспект проблеми – це технологічний та економічний рівень розвитку ісламської цивілізації. Саме підкреслення успіхів західної цивілізації у цих галузях пропагуються в масовій культурі як аргументи щодо її зверхності по відношенню до інших цивілізацій. Зокрема Д. Пайпс зазначає, що ісламська цивілізація зможе ввійти в епоху індустріалізації лише перейнявши західну модель життя. Така позиція, на нашу думку, абсолютизує значення техніки та економіки у суспільному житті, ігноруючи роль духовного життя, біологічні та психологічні особливості світосприйняття різних народів і навіть рас. Порівняємо підходи до різних аспектів соціального життя західної та ісламської цивілізації: індивідуалізм versus родова відповідальність, банківська система versus заборона лихварства, егоїзм versus взаємодопомога, емансипація versus чітке виконання соціальних ролей, громадянське суспільство versus патерналізм, традиції versus новаторство, успішна людина versus праведник, споживач versus фанатик. Визначення переваг характерних рис тієї чи іншої цивілізації належить до сфери ідеології та особистого вибору кожного, а не до сфери наукового аналізу. Щоб зрозуміти стиль життя мусульманина, потрібно бути мусульманином, відповідно, християнина – християнином і т.д. Науковий аналіз не дозволяє нам навіть виробити критерії істинності у цьому зрізі. Одним з аспектів взаємодії ісламської та християнської цивілізацій у сучасному світі є вплив глобалізаційних процесів, котрі супроводжується стиранням кордонів і появою нових можливостей для міжкультурної комунікації та взаємодії. Нині можемо спостерігати спроби налагодження толерантного діалогу між усіма цивілізаціями на основі визнання окремішності та унікальності кожного. Утім економічні процеси

і, викликані ними зміни у політичній та геополітичній сферах соціального буття, виявляють тенденцію до закріплення гегемонії західної цивілізації, а особливо північноамериканської. При цьому релігійна складова незахідних цивілізацій висвітлюється як основний об'єкт-перешкода для встановлення діалогу, надаючи економічній взагалі другорядне значення. У той же час, висловлюються твердження, що релігійна складова західної цивілізації не є наскрізною для усіх інших сфер життя. У соціальній філософії навіть відбувалися дискусії стосовно правомірності називати західноєвропейську цивілізацію після епохи Реформації християнською, пропонувалося акцентувати увагу на географічній складовій. Але така позиція не розкриває змісту християнства як релігійного світоглядного генотипу цієї цивілізації, заперечує спадкоємність у пошуках людиною ірраціональних основ буття.

Литература

1. Кузык Б.Н., Яковец Ю.В. Цивилизации: теория, история, диалог, будущее / Б.Н. Кузык, Ю.В. Яковец; авт. вступ. ст. А.Д. Некипелов. – В 6 т. – М.: Институт экономических стратегий.

Т. V: Цивилизации: прошлое и будущее / Б.Н. Кузык, Ю.В. Яковец; авт. слова к читателю В.М. Филиппов. – М.: Институт экономических стратегий, 2008. – 576 с.